ВЕЧЕРНИЦІ

(ОПОВІДАННЯ М. ГОГОЛЯ)

ПЕРЕКЛАДЪ

МИХАЙЛА ОБАЧНОГО Й ЛЕСІ УКРАІНКИ,

ПІДЪ РЕДАКЦІЕЮ

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

ЗАХОДОМЪ М. ТКАЧЕНКА.

Коштує 15 копіёкъ або 17 кр.

ЛЬВІВЪ, 1885.
Зъ друкарні Товариства имени Шевченка,
підъ зарядомъ К. Беднарського.

ВЕЧЕРНИЦІ

(ОПОВІДАННЯ М. ГОГОЛЯ)

ПЕРЕКЛАДЪ

МИХАЙЛА ОБАЧНОГО Й ЛЕСІ УКРАІНКИ,

ПІДЪ РЕДАКЦІЕЮ

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

ЗАХОДОМЪ М. ТКАЧЕНКА.

Коштує 15 копіёкъ або 17 кр.

ЛЬВІВЪ, 1885.

Зъ друкарні Товариства имени Шевченка,
підъ зарядомъ К. Беднарського.

ВЕЧЕРНИЦІ

НА ХУТОРІ ПІДЪ ДИКАНЬКОЮ.

ОПОВІДАННЯ, ПУЩЕНІ ВЪ СВІТЪ ПАСІШНИКОМЪ

РУДИМЪ ПАНЬКОМЪ

I.

ЗАПРОПАЩА ГРАМОТА.

II.

ЗАЧАРОВАНЕ МІСЦЕ.

ПЕРЕДМОВА ПАНЬКА РУДОГО.

„Се щó за дивови́жа? „**Вечерниці на хуторі підъ Диканькою**“! Що се за вечерниці? І шпурнувъ у світъ якийсь пасішникъ! Слава тобі Господи! ще́ мало оскубли гусей на пірья, та перевели ганчірья на паперъ! Ще́ мало народу, всякого званія і всякоі масти, покаляло пальці у тому чорнилі! Призвела жь лиха година ще й пасішника попертись у слідъ за иншими! Далебі, друкованого паперу розвелось уже стілько, що хутко не придумаєшъ, щобъ таке й загортати въ ёго!

Чýло, віщувáло моє серце всі сіі речі ще за місяць!... Себъ-то, я жъ кажу, що нашому брату, хуторянину, та виткнути нісъ ізъ свого закутка у великий світъ — батьку мій! — се все одно, я́къ трапляється, часомъ зайдешъ у покоі до великото пана: всі обступлять тебе і почнуть чіплятися! Щебъ нічóго, колибъ тамъ ста́рша челядь; ні, яке небудь обшарпане хлопья, глянути на ёго — дра́нтя, що отамъ шпортається на заднёму дворі, і те причéпиться, — і почнуть зъ усіхъ боківъ тýпати на тебе: „Куди? Куди? чого? Геть собі, **мужикъ**, геть!...“ Я вамъ скажу!... Та що й казати!... мені лехше двічі на рікъ поіхати у Миргородъ, — де мене отъ уже пьять літъ якъ не бачивъ

ні підсудокъ зъ земского суду, ні шановний панотець, — аніжъ поткнутись у той великий світъ; а поткнувся, — плачъ, не плачъ, — давай одповѣдь!

У насъ, ласкаві четці, не у гнівъ вамъ будь сказано, (ви, може, розгніваєтесь, що пасішникъ говорить до васъ такъ просто, мовбы якому своєму сватові, або кумові!), у насъ, на хуторахъ, ведеться зъ давна: якъ тілько скінчиться робота на полі, мужикъ залізе на пічъ спочивати на цілу зіму, і нашъ братъ заховає своіхъ пчілъ у темний земни́къ; отожъ коли ні журавлівъ у небі, ні грушокъ на дереві не побачите більшъ, — тоді, тілько вечіръ, вже певнісінько де небудь въ кінці улиці маячить огникъ; регітъ, співи чутно зъ-далека, грає сопілка, а часомъ і скрипка; го̀минъ, гаміръ... Се въ насъ вечерниці. Вони, маєте собі, скидаються на ваші балі́; тілько не можна сказати, щобъ зовсі́мъ.. На балі́ коли ви ӥдете, то тілько для того, щобъ подригати ногами, та напозіхатись въ кулакъ; а у насъ — збереться у одну хату гуртъ дівчатъ зовсімъ не для бенкету, а зъ веретенами та зъ гребінками. І зпершу, здається, мовъ-бы й діло роблять: гудуть веретена, льються пісні, і кожна не одведе й очей на бікъ; тілько жъ, якъ налетять парубки зъ музикою, — здійметься га́ласъ, заведеться пустовання, підуть танці і почнуться такі штуки, що й розказати не можна.

Тілько краще всёго, коли зібьються усі въ тісну купку, та почнуть загадувати загадокъ, або просто теревéні розводити. Боже ти мій! чого тілько не нака-

кажуть! звідкиля старовини́ не видеруть! якихъ страховинъ не наверзуть! Нігде, може, не було розказано стілько дивного, якъ на вечерницяхъ у пасішника Рудого Панька. За-віщо мене прозвали мене миряне Рудимъ Панькомъ, — ій Богу, не можу сказати! І волосся жъ, здається, у мене теперъ більшъ сиве, ніжъ руде. Та у насъ, не прогнівайтесь, такий звичай: якъ дадуть люде яке прозвище, то й у вікъ віківъ воно зостанеться.

Бувало зберуться, проти свята, добрі люде у-гості, въ пасішникову хижку, посідають за стілъ і тоді прошу тілько слухати! І то сказати, що люде були не простóго розбору, не які небудь мужики хуторянські... такъ, може иншому і пови́ще пасішника, зробили бъ своєю гостиною честь.

Отъ наприкладъ, чі знаєте ви дяка Диканськоі церкви, Хому Григоровича? Отъ такъ голова́! Що за оповідання вінъ умівъ розказувати! Два жъ тихъ оповідання знайдете ви въ сій книжечці. — Вінъ ніколи не носивъ пістрёвого каптана, який вамъ часто довецця бачить на селяньскихъ дякахъ; отъ заходьте до ёго хоть і въ будень, — вінъ васъ завжді зустріне въ каптані зъ тонкóго сукна, отъ такоі барви, якъ захоложений картопляний кісіль; за те сукно плативъ вінъ у Полтаві либóнь чі не по шість рублівъ за аршинъ. Въ ёго чобітъ, — у насъ ніхто не скаже на цілому хуторі, — щобъ чути було дёгтемъ: тілько всякому звісно, що вінъ мастивъ іхъ самимъ найкращимъ смаль-

цемъ, якого, здається, радий бувъ би инший мужикъ положити і въ кашу. Ніхто тежъ не сказавъ би, щобъ вінъ коли небудь сякавъ носа у полу одъ свого каптана, якъ то роблять инші люде ёго звання, — але достававъ зза пазухи гарненько зложену білу хустку, вишиту по всіхъ краєчкахъ червоною заполечею, і, зробивши що тамъ слідъ, складавъ ii знову, якъ завжді, у дванадцятеро і ховавъ за пазуху.

А одинъ зъ гостей... ну, той уже бувъ такий паничъ, що хочъ заразъ одягти засідателемъ, або підкоморіємъ. Бувало постановить передъ себе палець, та дивлячись на кінець того пальця, і почне розказувати — химéрно, та мýдро, якъ у тихъ друкованихъ книжкахъ! иншимъ часомъ слухаєшъ, слухаєшъ та ажъ рóзбачъ візьме! Нічого, хочъ убийте, не второпаєшъ! Звідкіля вінъ і слівъ достававъ такихъ? Хома Григоровичъ якóсь то ёму про се гарну сплівъ прúказку: вінъ розказавъ ёму, якъ одинъ школяръ, що учився у якогось дяка читати та писати, приіхавъ до батька і ставъ такимъ латинцемъ, що навіть забувъ нашу мову християнську, усі слова звертавъ на „усъ": лопата у ёго — лопатусъ, баба — бабусъ. Отъ, трапилось якóсь, пішли вони у-купі зъ батькомъ у поле. Латинець побачивъ граблі тай питає въ батька: „Якъ се, батьку, звецця по вашому?" тай наступивъ, роззявивши рота, ногою на кілочки. Батько не встигъ зібратись зъ одповіддю, якъ держально, розлетившись, піднялось у-гору, та торóхъ хлопця въ лобъ! „А, проклятущі граблі!" скри-

кнувъ тоді школяръ, схопившись рукою за лобъ та підскочивши на аршинъ: „чортяка бъ зіпхнувъ іхъ батька зъ мосту, — якъ же вони дошку́льно бьються!“ — Такъ о́ть якъ! згадавъ, якъ і звуться, неборакъ! — Така приказка не до мислі прийшлась мудрієві оповідачу: Не кажучи ні слова, вставъ вінъ зъ місця, розставивъ ноги посередъ кімнати, похививъ голову трохи на-передъ, засунувъ руку у заднію кишеню въ своєму гороховому каптані, витягъ круглу підъ лякомъ табатирку, стукнувъ пальцями по намалёваній пиці якогось бусурманьского генерала і, захопивши не малий понюхъ табаки, розтертоі зъ попіломъ та листомъ зъ любистку, піднісъ іі „коромисломъ“ до носа и витягнувъ на лёту цілу купку, — і все́ ні слова; та якъ полізъ у другу кишеню і витягъ синю въ краткахъ хустку, тоді тілько промимривъ самъ собі, либонь чі не сеє примівлє: „Не мечіте бісеру передъ свиньми“. „Ну, бути жъ теперъ сварці!“ подумавъ я, побачивши, що пальці у Хоми Григоровича такъ і зтулювались — дати дулю. На щастя, моя стара догадалась постановити на стілъ гарячий книшъ зъ масломъ; усі узялись за діло. Рука Хоми Григоровича, замість того, щобъ дати дулю, потяглась до книша, і, якъ завжді буває, почали вихваляти господиню.

Ще бувъ у насъ одинъ оповідачъ; тілько той (не треба булобъ проти ночі й згадувати про ёго) такі вискіпувавъ страшні оповідання, що волосся до гори ставало! Я навіть і не вміщавъ іхъ сюди: ще налякаєшъ

добрихъ людей такъ, що пасішника, прости Господи, мовъ того чортяки всі лякати муться! Нехай лучче якъ доживу, — коли Богъ дасть, — до нового року та надрукую другу книжку, тоді можна буде пострахати марищами зъ того світа, та дивами, які чинились у старовину, въ християнській стороні нашій. Міжъ тими оповіданнями може бути, знайдете побрехеньки й самого пасішника, які розказавъ вінъ своімъ онукамъ. Аби слухали та читали, а въ мене либонь, — отъ тілько лінь проклятуща грабатись, — набереться і на десять такихъ книжокъ!

Такъ отъ я бувъ уже забувся саме найважнійше; якъ будете, панове, іхати до мене, то простісінько беріться по стовповому шляху на Диканьку. Я навмисне і написавъ іі на першому аркуші, щобъ хутнішъ добрались до нашого хутора. Про Диканьку-жъ, думаю, ви начулись доволі. І то сказати, що тамъ будинокъ не потакъ якого небудь пасішникового куріня! А про садокъ нічого й казати: у Петербурзі вашому, певне, не здибати такого! Якъ придетежъ у Диканьку, спитайтесь тілько у першого зустрічного хлопьяти, що пасе, въ засмальцёваній сорочці, гусей: „А де живе пасішникъ Рудий Панько?“ „А онъ тамечки!“ скаже вінъ, показавши пальцемъ, і, коли схочете, доведе васъ до самого хутора. Прошу тілько не дуже то закладати назадъ руки та, якъ то говориться, финтити, бо шляхи по нашихъ хуторахъ не такі рівні, якъ передъ вашими будинками! Хома Григоровичъ, отъ позаторікъ, якъ іхавъ зъ Ди-

каньки, навідався таки въ провальля, зъ своєю новою тартайкою та зъ гнідою кобилою, — дарма що самъ поганя та поверхъ своіхъ очей наклада часомъ ще й купóвані.

За те вже, якъ зъ ласки своеі завітаєте, то динь подамо такúхъ, якихъ ви, може, зъ роду не іли; а меду, і забожуся, що кращого не знайти по хуторахъ. Зміркуйте собі, що якъ унесешъ щільникъ, — то пахъ піде по всій хаті, здумати неможна, який! Медъ вамъ чистий, якъ слёза, або кришталь дорогий, що въ серéжкахъ буває. А якими пирогáми нагодує моя стара! Що за пирогú, колибъ тілько ви знали! сáхаръ, чистий вамъ сахаръ! а масло, — то такъ і течé по губахъ, якъ почнешъ істи. Подумаєшъ тілько: до чóго не здатні тіі жінки! — А чі пили ви, панове, грушевий квасъ зъ терномъ, або варенуху зъ родзинками та сливами? Або не лучалося вамъ істи путрю зъ молокомъ? Боже ти мій милий, якоі тілько страви нема на світі! Почнешъ істи — смакóта, тай годі: солодпеча незміркóвана! Торікъ..... Але що се я справді такъ розбазікався! Приіздіть лишень тілько, приіздіть хутенько, — а нагодуємо тáкъ, що будете розказувати „і стрічному й поперечному!“

Пасічникъ Рудий Панько.

ЗАПРОПАЩА ГРАМОТА.

(БУВАЛЬЩИНА.)

Такъ ви хочете, щобъ я вамъ розказавъ про діда? — Добре, чомужъ не потішити оповідкою!

Охъ, старовина́, старовина́! Що за радість, що за втіха впаде на серце, якъ почуєшъ про те, що давно́, давно́, і року ёму і місяця нема, діялось на світі! А якъ вплутається ще якій небудь родичъ, — дідъ або прадідъ, — ну, тоді і рукою махни: бодай я похлинувся за акахвистомъ Великомучениці Варварі, коли не привиджується, мовъ би самъ усе те робишъ, — неначе влізъ въ прадідівську душу, або прадідівська душа гуляє въ тобі..... Ну, мені нема гіршъ якъ оті наші дівчата та молодиці: зъявись тілько імъ на очі, — заразъ: „Хома Григоровичъ, Хома Григоровичъ! а ну-те, — яку небудь страховинну казочку! ось нуте бо, нуте!" та-та́, та-та́, та-та́, — і почнуть, і почнуть.... Розказать-то, звісно, не штука, та подивіться, що робиться зъ ними по́тімъ у постелі. Аджежъ я знаю, що кожна тримтить підъ укриттямъ, мовби іі пропасниця трясе, і радабъ зъ головою влізти въ кожухъ. Дряпне объ горщикъ мишъ, сама якъ небудь зачепить ногою кочергу, — крий Бо-

же! — і душа́ въ пьятахъ. А на другий день, якъ нічо́го не було́; чіпляється знову: розкажи ій страшну́ казку, та й годі! — Щожъ-би таке розказать вамъ? Одразу і не наверзеться на думку.... Такъ, розкажу я вамъ, якъ відьми грали зъ покійнимъ дідомъ у дурня. Тілько зара́ні прошу васъ, люде добрі, не збивайте зъ пантелику, а то такий кісіль вийде, що соромъ буде въ ротъ взяти! — Покійний дідъ, треба вамъ сказати, бувъ не зъ простихъ за свого часу козаківъ. Знавъ і т в е р д о - о н ъ і с л о в о т и́ т л у поставити. Въ свято одче́ше було а п о с т о л а такъ, що теперъ і поповичъ инший нехай сховається! Ну, сами́ знаєте, що въ тодішні часи, коли зібрати зо всёго Батурина письменнихъ, то нічого булобъ і шапки підставлять, — въ одну жменю можна було-бъ усіхъ убгати. То́жъ-то нічого й дивуватись, що всякий, хто було зустрінеться, вклонявся дідові мало не въ поясъ. — Одногожъ разу здумавъ вельможний гетьманъ послати за чимсь до цариці грамоту; тодішній повковий писарь, — отъ, лиха́ годи́на ёго знає, прозвища не згадаю.... Вискря́къ не Вискрякъ, Мотузочка не Мотузочка, Голопуцёкъ не Голопуцёкъ... знаю тілько, що якось чу́дно починается те мудре прозвище, — покликавъ до себе діда і сказавъ ёму, що о́тъ виряжає ёго самъ гетьманъ посланцемъ, зъ грамотою до цариці. Дідъ не любивъ довго збіраться: зашивъ грамоту въ шапку, вивівъ коня, почоломкався зъ жінкою та зъ двома своіми, якъ вінъ іхъ звавъ, поросятами, зъ котрихъ одинъ бувъ рідний батько хочъ би й вашому

оповідачу, і знявъ за собою таку куряву, неначе пьятнадцять хлопцівъ заходились гратись посередъ вулиці въ „кашу“. На другий день, ще четверті півні не співали, дідъ уже бувъ въ Конотопі. На ту пору тамъ бувъ ярмарокъ: люду по вулицяхъ такого, що ажъ въ очу́ миготіло. Тількожъ, якъ була рання пора, то все дрімало, простягшись на землі. Коло корови лежавъ гульвіса парубокъ зъ почервонілимъ, якъ той снігуръ, носомъ; оддалікъ хропла, сидячи, перекупка, зъ кремінями, зъ синькою, дробью та бубликами; підъ возомъ лежавъ циганъ; на возі зъ рибою — чумакъ; на самісінькій дорозі простягъ свої ноги бородатий москаль зъ поясами та зъ рукавицями.... Ну, всякого зброду, — звичайно якъ на ярмарку. Дідъ спини́вся, щобъ роздивитись гараздъ. Тимъ часомъ по яткахъ почали по троху ворушиться: жидівки почали брязчати пляшками, димъ посунувъ по-де-куди кружальцями, і духъ відъ гарячихъ састёнъ розійшовсь по всёму ярмарку. Дідові спало на думку, що въ ёго нема ні кресала, ні тютюну на поготóві: отъ вінъ і пішовъ вештатися по ярмарку. Не вспівъ же вінъ ступити і двадцяти кроківъ, — якъ на зустрічъ ёму запорожецъ. Гульвіса, по виду́ знати! Червоні, якъ жаръ штани, ясний, барви́стий поясъ, при боку шабля і люлька зъ мідянимъ цепкомъ по самі пьяти, — запорожецъ тай годі! Ехъ, людці були! стане, випростається, поправить рукою молодецькі вуси, цокне підковами — тай ушкварить! та ще якъ ушква́рить: ноги витинають, мовъ те веретено въ бабьячихъ рукахъ,

мовъ той вихоръ; торкне рукою по кобзі, по всіхъ струнахъ, та заразъ, узявшись у боки, і летить навпри́сяди: утне пісні, — гуляй душа!.... Ні, мину́ли вже тіі часи: не бачити вже більше запорожцівъ!... — Отъ, якъ зустрілись, слово по слову, — чі довго пізнатися? Почали балакати, такъ що дідъ бувъ уже зовсімъ і забувся про своє подоріжжя. На́пійка почалась, якъ на весільлі передъ великимъ постомъ. Та, мабуть, па останку надокучило бити горшки та шпурляти въ людей грошима. Та й ярмаркові жъ не вікъ стояти!

Отъ, умовилися нові товариші, щобъ не розлучатися і дорогу державъ у купі. Було давно надъ вечіръ, коли вони виіхали въ поле. Сонце пішло на спочивокъ, де-не-де горіли замість ёго червоні пасма; на-около миготіли ниви, якъ празникові плахти чорнобривихъ молодиць. Нашого запорожця страшенні теревені взяли. Дідъ та ще другий припле́нтачъ-гульвіса подумали вже, чі не бісъ засівъ у ёго. Звідкіля що́ й бра́лось! Приведенціі та пригоди розказувавъ такі чудні, що дідъ разівъ скілька хапався за боки, та мало кишокъ не порвавъ одъ сміху. Тілько-жъ въ полі де далі все більше сутеніло, а разомъ зъ тимъ ставала безладнішъ молодецька мова. Далі оповідачъ нашъ зовсімъ замовкъ і здригався при найменшому шелесті.

„Еге-ге, земляче! та ти бо вже не на жарти почавъ совъ лічити. Вже думаєшъ, якъ би додому, та на пічъ!“

— Передъ вами нічого таіться, сказавъ запорожець, одразу повернувшись, і звівъ на іхъ нерухомий

поглядъ. Знаєте, що душа моя давно запродана нечистому!

— „Ото яка дивовúжа! Хтожъ на своєму віку не знався зъ нечистимъ? Тепéръ то й трéба гулять, якъ то кажуть, на прáхъ!“

— Гей, гулявъ би я, та сеі ночі остатній часъ молодцеві! Гей, братця! сказавъ вінъ, ударивши іхъ по рукахъ: гей не поспіте однієі ночі! не видайге! Вікъ не забуду вашоі ласки!

— Чомужъ не помогти чоловікові въ такій біді? Дідъ сказавъ прямо, що скорішъ вінъ дасть одрізати оселедця зъ своєі голови, ніжъ попустить чортяці понюхати тією собачою мордою християнськоі душі.

Козаки наші іхалибъ, може, й далі, колибъ не обгорнула всёго неба нічъ мовъ чорне рядно; въ полі стало такъ темно, якъ підъ кожухомъ. Здалека тілько блищавъ óгникъ, і коні, чуючи близько повітку, поспішались, насторочивши вуха та уковавши очі въ темряву. Огникъ неначе сунувся на зустрічъ, і передъ козаками зъявилась корчма, похилена на бікъ, мовъ тая баба на дорозі, ідучи зъ веселихъ хрестинъ. Въ ті часи корчми були не те, що теперъ. Доброму чоловікові не тілько розійтися, вдарити гóрлиці або тропáка, — лягти навіть нігде було, коли въ голову вкинеться хміль, а ноги зачнуть писати п о к ó й - о н ъ - п ó. Двіръ бувъ увесь заставлений чумацькими возами; підъ повітками, въ яслахъ, у сіняхъ, — ѝнший зігнувшись, ѝнший простягшись, — хропли якъ ті коти, чумаки. Шинкарь самъ собі передъ

каганцемъ карбувавъ на ломачці, скілько квартъ та восьмушокъ висушили чумацькі голови. Дідъ, купивши третину відра на трёхъ, пішовъ підъ повітку. Усі троє полягали поручъ. Але не встигъ дідъ повернутися, ажъ бачить, ёго земляки сплять уже, якъ убиті. Розбудивши третёго козака, що отó приставъ до іхъ, дідъ натякнувъ ёму про обіцянку, дану товаришові. Той прокинувсь, протеръ очі та й зновъ заснувъ. Нічого робить, прийшлось самóму стерегти. Щобъ чимъ не-будь розігнати сонъ, дідъ оглядівъ всі вози, навідався до коней, запаливъ люльку, прийшовъ назадъ і сівъ знову коло своіхъ. Всюди було тихо, такъ що, здавалось, і муха не пролетить. Ажъ ось, здається дідові, ніби зза близького воза, щось сіре витикає роги.... Тутъ очі ёму почали злипатись і вінъ мусивъ що хвилини протирати іхъ кулакомъ, та промивати позосталою горілкою. Якъ тілько ставало въ очахъ трохи яснішъ, — все зникало. Далі, трохи згодомъ, зновъ витикається зъ підъ воза страшидло.... Дідъ витрищивъ баньки, скілько мóга; такъ прóклятажъ дрімота все тумáнить ёго; руки стали якъ цурупалки, голова схилилась і міцний сонъ знемігъ ёго такъ, що вінъ покотився, якъ убитий. Довго спавъ дідъ, і, якъ уже сонце таки добре припекло ёму вúголене тімья, тоді тілько схопився вінъ на ноги. Потягшись разівъ зо два, та почухавши спину, примітивъ вінъ, що возівъ стояло уже не такъ багацько, якъ зъ вечера. Чумаки, либонь, поіхали ще до світа. До своіхъ, — козакъ спить, а запорожця немá ... Питаться, — ніхто

не знає; сама тілько свитка лежить на тому місці. Страхъ і думки обхопили діда. Пішовъ до коней, — ні свого, ні запорожцевого! Що-бъ то за знакъ бувъ! Нехай, запорожця взяла нечиста сила, але хтожъ коней? Розміркувавши все, дідъ збагнувъ, що, мабуть, чортъ приходивъ пішки, а якъ до пекла світъ не близький, то вінъ і вкравъ коня. Гірко було дідові на душі, що не здержавъ козацького слова. „Ну", думає дідъ, нічого робить, піду пішки: може якъ разъ спіткаю дорогою якого купця, що іхатиме зъ ярмарку, — якъ-небудь куплю уже въ ёго коня. Тількожъ кинувся до шапки — і шапки нема! Сплеснувъ покійний дідъ руками, бо згадавъ, що вчора ще вони зъ запорожцемъ помінялись на який часъ шапками. Комужъ більше вкрасти якъ не нечистому! Отъ тобі й гостинець гетьманський! Отъ і привізъ грамоту цариці! Тутъ почавъ дідъ вітати чортяку такими призвіщами, що, мабудь, не разъ чхалось ёму тоді въ пеклі. Одначежъ лайкою нічого не поможешъ; а потилиці дідъ скілько не чухавъ, — нічого не мігъ придумать. Що ёго робить? Кинувся дідъ добірати чужого розуму: зібравъ усіхъ добрихъ людей, що були тоді въ шинку, чумаківъ і просто заізжихъ, розказавъ, що та́къ і та́къ, таке-то лучилось горе. Чумаки довго думали, підперши батогами бороди, крутили головами і сказали, що не чували ще такого дива на цілому хрещеному світі, щобъ гетьманську грамоту вкравъ чортъ. Другі додали, що коли чортъ або Москаль украдуть що небудь, то вже поминай якъ звали. Одинъ тілько шин-

карь сидівъ мовчки въ кутку. Дідъ і підступивъ до ёго. Уже коли чоловікъ мовчить, то, мабуть, у ёго натоптано розуму. Тілько шинкарь не бувъ щедрий на слова і колибъ дідъ не полізъ у кишеню за пьятьма злотими, то бувъ би дурно простоявъ передъ нимъ. „Я навчу тебе, якъ знайти грамоту“, мовивъ вінъ, одвівши діда далі. У діда на серці полегчало. „Я бачу по очахъ, що ти козакъ — не баба. Дивись же! коло шинку буде поворітка праворучъ у лісъ. Тілько почне въ полі сутеніти, — щобъ ти бувъ уже готовий. Въ лісі живуть цигане і вйхидять ізъ своіхъ шатрівъ кувати залізо въ таку нічъ, въ яку тілько самі відьми іздять на своіхъ кочергахъ. Чимъ ті цигане промишляють навспра́жки, — знати тобі не треба. Багацько буде грімоту по лісі, та ти не йди туди, звідки будешъ чути стуко́тняву; а буде передъ тобою маленька стежка, по́бікъ обгорілого дерева: тією стежкою ти собі йди, та й іди, та й іди́.... Почне тебе теренъ дряпати, густа орішина дорогу заслоняти, — ти все йди; і якъ прийдешъ до невеличкоі річки, тоді тілько можешъ зупиниться. Тамъ і побачишъ, кого треба. Та не забудь набрати въ кишені того́, для чого й кишені зроблені.... Ти знаєшъ, се добро і чорти й люде люблять.“ Сказавши те, шинкарь пішовъ у свій закамарокъ і не хотівъ більшъ говорить ні слова.

Покійний дідъ бувъ не аби який чоловікъ: бувало, зостріне вовка, такъ заразъ і сцу́пить ёго прямо за хвістъ; пройде зъ кулаками поміжъ козаківъ, — всі, такъ якъ груші, покотяться на землю. Одначе, щось

подира́ло ёму по за шкурою, якъ увійшовъ вінъ, у таку глупу нічъ, въ лісъ. Хочъ би тобі зори́ночка на небі! Темно та глухо, якъ у пивниці; тілько чутно було, що далеко-далеко у горі, надъ головою, холодний вітеръ гулявъ по верховітьтю, і дерева, мовъ захмелені козацькі голови́, весело хитались, шепчучи листямъ пьяну мову. Ажъ ось повіяло такимъ холодомъ, що дідъ згадавъ і про кожухъ, і зненацька немовь сто молотівъ загрімотіло по лісі, такимъ грімотомъ, що у ёго задзвеніло у голові і, мовъ блискавкою, освітило на хвилинку увесь лісъ. Дідъ заразъ побачивъ стежку, котра пробивалась міжъ чагарникомъ. Ось і обгоріле дерево, і тернові кущі! Та́къ, все та́къ, якъ було ёму казано; ні, не піддуривъ шинкарь. Одначе не зовсімъ було весело продиратись крізь колючі кущі; ще зроду не бачивъ дідъ, щобъ прокляті шпички́ та сучки́ такъ боляче́ дряпались: мало не за кожнимъ ступнемъ ёго поривало скрикнуть. Помаленьку, вибився вінъ на просторіше місце; скілько мігъ примітить, дерева рідшали і ставали де далі такі товсті, якихъ дідъ не бачивъ і по той бікъ Польщі. Зиркъ, — поміжъ деревами бли́снула й річка, — чорна, мо́вь гарто́вана кри́ця. Довго стоявъ дідъ надъ берегомъ, роздивляючись на-око́ло. По тімъ боці горить вогонь, і, здається, отъ-отъ має погаснути, та й зновъ одбивається въ річці, — що тремтіла мовъ шляхтичъ у козацькихъ лапахъ. Ось і містокъ! „Ну, тутъ сама́ тілько дияволь-ска чортопхайка хіба проіде.“ Дідъ одначе ступивъ сміливо, і, скоріше ніжъ би инший встигъ добути рі-

жокъ, щобъ понюхати табаки, бувъ уже по тімъ боці. Теперъ тілько роздививсь вінъ, що коло вогню сиділи люде, — та такі мацапу́ри, що другимъ часомъ дорого-бъ давъ, аби-бъ уклизнути відъ такоі знакомости. Але теперъ ні́чого робить, треба спізнатись! Огъ дідъ і виваживъ імъ поклонъ, мало не въ поясъ: „Помагайбігъ вамъ, добріі люде!“ — Хочъ би тобі одно кивнуло головою: сидять та мовчать, та щось сиплють у вогонь. Бачивши одно місце порожнімъ, дідъ безъ довгихъ заходівъ, сівъ і собі. Довго сиділи мовчки. Дідові уже й надокучило; давай шарити въ кишені, винявъ люльку, подивився кругомъ, — ні одно не дивитъся на ёго. „Уже, панове добродійство, будьте ласкаві: я́къ-би такъ, щобъ, на прикладъ сказать, те́є....“ (дідъ живъ на світі не мало, знавъ уже, якъ підпускать баляси, а при оказіі, може, і передъ царемъ не вчинивъ би собі сорому) щобъ, наприкладъ сказати, і себе не забуть, та й вамъ збитку не зробити. Люлька у мене є, та того, чимъ би запалить іі, немається.“ І на сю́ річъ хочъ би слово; тілько одна мацапура суну́ла гарячу головешку прямісінько дідові въ лобъ, такъ що, колибъ бувъ трохи не одхилився, то, моглобъ статися, що попрощався-бъ на віки зъ однимъ окомъ. Бачивши далі, що часъ даремне плине, одважився, — чи буде слухати нечисте кодло, чі ні, — розказати про діло. Мацапури і вуха понаставляли, і лапи попростягали. Дідъ догадався, забравъ у жменю всі гроші, що були у ёго, тай кинувъ, мовъ собакамъ, туди, проміжъ іхъ. Якъ тілько кинувъ вінъ гроші, все

передъ нимъ перемішалось, земля задріжала і, — якъ уже, вінъ і самъ не мігъ того розказати, — опинився мало не въ самому пеклі. Батьку мій рідний! охнувъ дідъ, роздивившись добре. Що за страшидла! мацапура на мацапурі, якъ то говориться! Відёмъ така пропасня́, якъ лучається иноді на Різдво випаде снігу: та убрані, та розмалёвані, мовъ панночки на ярмарку. І всі, скілько іхъ тамъ було, якъ пьяні, оддирали якогось чортівського гопака. Ку́ряву збили, Боже спаси, яку! Дріжаки пройняли бъ хрещеного чоловіка, якъ би тілько побачивъ, якъ високо скаче бісовське кодло. Дідові-жъ, не вважаючи на всю страхотняву, зробилось страшенно смішно, коли побачивъ, якъ чорти, крутячи хвостами, зъ собачими мордами, на німецькихъ ніжкахъ, звивались коло відёмъ, мовъ хлопці коло дівчатъ, а музики товкли себе въ щоки кулаками, мовъ у бубни, та свистали носами, якъ у сопілки. Тілько жъ побачили діда — такъ і потурили до ёго ордою. Свинячі, собачі, козині, дрохвині, конячі морди, всі попростягались, та отъ такъ і лізуть цілуваться. Дідъ тілько плюнувъ, якъ тая погань ёго напала. Далі схопили ёго, тай посадили за стілъ, завдовшки, може, зъ дорогу відъ Конотопу до Батурина. „Ну, се ще не зовсімъ погано“, подумавъ дідъ, побачивши на столі свинину, ковбаси, кришену цибулю зъ капустою і багацько різнихъ ласощівъ: „мабуть, диявольска шушваль не держить посту.“ Дідъ таки, — не заважає вамъ теє знати, — не гре́бавъ підъ случа́й перехопити сёго того на зуби: ївъ небожчикъ добре; а

через те, не пускаючись у розмову, присунувъ до себе миску зъ накраянимъ саломъ, та окістъ, взявъ відельце, трохи чимъ менше відъ тихъ вилъ, котрими господарь бере сіно, захопивъ тимъ відельцемъ найбільший шматокъ, підставивъ скоринку хліба, ажъ, зиркъ, досталося у чужий ротъ! Ось-ось надъ самимъ вухомъ, — чутно навіть на весь стілъ, якъ чіясь морда жуе та плямкае. Дідъ нічого; схопивъ другий шматокъ і ось, здаеться, вже й по губахъ мазнувъ, тілько знову не въ свою пельку пішло. Въ третій разъ — знову у чужу. Розсердився дідъ, забувъ і страхъ, і въ чіихъ вінъ лапахъ сидить, гримнувъ на відёмъ: „Щò ви, и́родяче кодло, задумали глузува́ти зъ мене, чи що? Коли не оддасте заразъ моеі козацькоі шапки, то будь я католикъ, коли не переверну вамъ свинячихъ вашихъ рилъ на потилицю!“ Не встигъ вінъ вимовить остатніхъ слівъ, якъ всі мацапури оскалили зуби і зняли такий регітъ, що у діда ажъ у душі похолонуло. „До́бре“, проверещала одна відьма, котру дідъ мавъ за найстаршу надъ усіма, черезъ те, що личина у неі була краща всіхъ: „Шапку ми тобі дамо, тілько хіба тоді, якъ ви́граешъ тричі въ дурня!“

Що зъ ними зробишъ? Козакові сісти зъ бабами въ дурня грати! Дідъ одмовлявся, одмовлявся, далі сівъ. Принесли карти, — такі засмальцёвані, якими тілько въ насъ попівни ворожять на женихівъ. „Слухай же!“ заскавучала відьма вдру́ге: „коли хочъ одинъ разъ ви́граешъ, — твоя́ шапка; коли жъ всі три рази зостанешся

дурнемъ, то, не прогнівайся, не тілько шапки, а може, й світа більше не побачишъ.“

— „Та здавай уже, здавай, чортова довбне! що буде, те й буде!“ Вже-жъ і карти здано. Взявъ дідъ своі карти въ руки, — дивйться не хочеться, така пóгань: хочъ би тобі на сміхъ одинъ козиръ. Изъ мастей десйтка сама стáрша, пари навіть ні одноі нема; а відьма все сýне пьятерики. Прийшлось остатись дурнемъ! Не вспівъ же остатись дідъ дурнемъ, якъ зъ усіхъ боківъ заржали, забрехали, захрокали всякі морди: „дурень! дурень! дурень!“ — „А, щобъ ти перелопалось, диявольске кодло!“ — скрикнувъ дідъ заткнувши собі пальцями вуха. „Ну“, думає, „відьма підкинула, теперъ я буду сáмъ здавать.“ Здавъ карти, засвітивъ козиря; подивився на карти: масть хочъ куди і козиръ є. Перше діло йшло якъ не треба краще; тілько-жъ відьма суне — пьятерикъ зъ королями! У діда на рукахъ самі козирі! Не думавши, не гадавши довго, смальнувъ королівъ козирями!

— „Еге-ге! се вже не по козацьки! А чимъ ти бьєшъ, земляче?“

— „Якъ — чимъ? Козирями!“

— „Еге-жъ, — може, по вашому се й кóзирі, тілько по нашому ні!“

Зиркъ, — справді проста масть. Що за дідько!

Прийшлось у-друге бути дурнемъ, і диявольске кодло почало знову драти пельку: „дурень! дурень!“ такъ що ажъ стілъ ходоромъ ходивъ і карти стрибали по

столу. Дідъ розпаливсяся, здавъ у-остатнє. Зновъ іде́ добре́. Далі відьма зновъ пьятерика; дідъ побивъ ёго і набравъ зъ колоди повну руку козирівъ.

— „Ко́зирь!“ крикнувъ вінъ, ударивши по столу картою та́къ, що вона зжолобилась навіть. Відьма, не говорячи ні слова, побила восьмакою простоі масти.

„А чимъ се ти, стара чортяко, бьєшъ?“ Відьма підняла карту: підъ картою була проста шостака. „Ачъ, дьявольска мана́!“ мовивъ дідъ і зъ досади вдаривъ по столу кулаками що-сили. На щастє у відьми була погана масть; а у діда, якъ на той часъ, трапились па́ри. Почавъ набірати карти зъ колоди, тілько — а ні способу: дрантя таке, що дідъ і руки опустивъ. А въ колоді більше ні одноі карти. Походивъ уже такъ, не дивлячись, простою шостакою; відьма прийняла. „Отъ тобі й на́! се що́? Еге-ге! мабуть, щось воно та не такъ!“ Отъ, дідъ карти нишкомъ підъ стілъ, та й перехрестивъ; зиркъ, — ажъ у ёго на рукахъ тузъ, король, валєтъ козирёвий, а вінъ замість шостаки пустивъ кралю. „Ну, дурень же й я бувъ!.. Король козирёвий! Що, — прийняла́? А, кошеча мордо, а туза не хочешъ? Ось тобі — тузъ! валєтъ!..“ Грімотъ пішовъ по пеклі; відьму напали ко́рчі, і, — звідки не взялась, — шапка бухъ дідові прямісінько въ очі! „Ні, сёго мало!“ крикнувъ дідъ, підбадёрившись та надівши шапку. „Коли заразъ не стане передо мною мій козацький кінь, то отъ побий мене грімъ на сёму самому нечистому місці, коли я не перехрещу святимъ хрестомъ васъ всіхъ!“ та вже

бувъ і руку звівъ; коли се зненацька загуркотіли передъ нимъ кіньскі кістки.

— „Отъ тобі твій кінь!“

Заплакавъ бідолаха дідъ, якъ мала дитина, дивлячись на ті кости. Шкода старого товариша!.. „Дайте жъ мені хоть якого-небудь коня, вилізти зъ вашого кубла!“ Чортъ ляснувъ малахаємъ, — о́гирь, якъ огонь, загравъ підъ дідомъ, і він, якъ птиця, вилетівъ на-верхъ.

Одначе страхъ обнявъ діда дорогою, коли той кінь, не слухаючи ні гука́ньня, ні поводівъ, скакавъ черезъ провальля, та болота. Въ якихъ тілько місцяхъ вінъ не бувъ, — просто ажъ дріжаки проймали, при самій ро́сповіді!

Глянувъ дідъ якось собі підъ ноги — і ще гірше злякався: провальля! круча страшенна! А диявольскій скотині ні га́дки: про́сто черезъ те провальлє! Дідъ держа́тись; коли де́ тобі! Черезъ пеньки, черезъ купьє полетівъ сторчъ головою въ провальлє і такъ гепнувся на дні объ землю, що дідові здалось, мовъ би й духъ вибило.

Принаймні, що́ тоді зъ нимъ діялось, нічо́го не памьятавъ і якъ прочу́мався та трохи обдивився, то вже розвиднилось зовсімъ. Передъ нимъ мріли знакомі міста і вінъ лежавъ на стрісі своєі хати.

Перехрестився дідъ, якъ злізъ до долу. — Що за чортівъ батько! які тілько зъ чоловікомъ чудасії діються! Зиркъ на руки, — всі въ крові; подививсь у бочку, що стояла стромко, зъ водою, — ажъ і видъ тежъ у крові.

Умившись гараздъ, щобъ не перелякать дітей, увіходить дідъ нишкомъ у хату; коли ди́виться, — діти оступаються до ёго, точаться назадъ та жахаючись показують ёму пальцями, мовлячи: „Дивіться, дивіться, тату, — мати, мовъ дурна, ска́че!“ І справді, сидить стара, заснувши передъ гребенемъ, держить въ рукахъ веретено і сонна підскакує на лавці. Дідъ, взявши ії потихеньку за руку, розбудивъ: „Здорова була, жінко! чи ти здорова?“ Вона довго дивилась, ви́трищивши о́чі, далі пізнала діда і почала розказувать, що ій снилось, ніби пічъ іздила по хаті і виганяла геть лопатою горшки, цебри, — і ще чортъ зна що таке далі! „Ну,“ каже дідъ, „тобі сни́лось, а я навспра́вжки бачивъ. Треба буде, якъ я бачу, освятити хату. Тепера-жъ мені ніколи.“ Сказавши се та одпочивши трохи, дідъ добувъ собі коня і вже не стававъ ні въ день, ні въ ночі, ажъ поки не доіхавъ до місця, та не віддавъ грамоти самій цариці. Тамъ дідъ набачивъ усякихъ дивъ, що стало ёму розказувать на довго після того: Про те, якъ вінъ бувъ заглянувъ у одну кімнату, — нема, у другу — нема, въ третю — ще́ нема, въ четвертій навіть нема, та ажъ у пьятій уже, зиркъ, — сидить сама́, въ золотій короні, въ си́вій, новісінькій свитці, въ червонихъ чоботяхъ і золоті галушки ість; далі, — я́къ звеліла насипать ёму повну шапку „сини́цями“; я́къ... та всёго й згада́ти не можна! Про ту-жъ мороку свою зъ чортами дідъ і думати забувъ і коли траплялось, що хто небудь згадувавъ про се, то дідъ мовчавъ, мовъ би то

не до його приходилось, і великої труднації стоіло впросити його розказати про все, якъ було. І вже мабуть за покуту, що не похопився за́разъ після того посвятить хати, зъ старою кожнісінького року, якъ разъ въ той самий часъ, диво робилось, та й годі: за що́ не візьметься, ноги починають своє, і отъ та́къ ажъ жижки́ трусяться піти навпри́сяди.

ЗАЧАРОВАНЕ МІСЦЕ.

БИЛИЦЯ,

*розповідана Дьякомъ ***ської церкви.*

Ій же Богу, надокучило вже росказувать! Та що ви думаєте? справді обридло: роска́зуй, тай роска́зуй, — і одчепитись не можна! Ну, добре, я роскажу, тільки вже, ій Богу, въ остатній разъ!

Єге-жъ, отъ ви балакали про те, що чоловікъ може перемогти тую, не тутъ згадуючи, нечисту силу. Воно, звичайно, та́къ, — себъ-то, коли поміркувати добре, бувають на світі всякі пригоди... одначе, не кажіть сёго: схоче заморочить диявольська сила, то заморочить, ій Богу, заморочить! Отъ послухайте. Насъ всіхъ у батька було четверо; я тоді бувъ ще зовсімъ дурень, — звісно, було всёго роківъ зъ одина́дцять; отъ неначе заразъ памьятаю, що якóсь полізъ рачки, та ставъ брехати по собачому, а батько посварились на мене, покивали головою, тай кажуть: „Ой, Хомо, Хомо! тебе вже отъ женити пора, а ти дурієшъ, якъ те молоде лоша!"

Дідъ бувъ ще тоді живий і, нехай ёму легенько згадається на тімъ світі, — на нóги бувъ доволі міцний. Було задумає.....е, та що-жъ такъ росказувать?! Одинъ

цілу годину вигрібає жаръ на люльку, другий побігъ чогось за комору. Що-жъ справді! — сказать би хто невóливъ, а то-жъ самѝ намоглись. Коли слухать, то слухать!

Батько ще зъ раннеї весни повезли тютюнъ у Кримъ продавати, — не памьятаю тілько, дві, чи три хури навантажили; тютюнъ бувъ тоді въ ціні. Зъ собою взяли брата мого, тáкъ роківъ три ёму було, — бачите, щобъ привчивсь зарані чумакувати. Ми й зостались ото: дідъ, мати, я, братъ, та ще братъ. Дідъ засіявъ баштанъ, саме при шляху, тай жити перебравсь у курінь; взявъ вінъ і насъ до себе, — ганяти горобцівъ та сорокъ на баштані. Для насъ се було, не можна сказать, щобъ погано: було за цілісінький день стілько наїшся тихъ огірківъ, динь, ріпи, цибулі, гороху, що въ животі, ій Богу, неначе півні кукурікають! — Ну, воно-жъ за те і користь велика: проїзжачі товчуться шляхомъ, кожному заманеться поласувати кавуномъ чі динею; а зъ близькихъ хуторівъ було нанесуть на обмінъ курей, яєць, индиківъ... Дóбре було житьтя!

Отже-жъ, дідові більшъ усёго було втішно те, що чумаківъ, було, проіде що дня возівъ зъ пьятдесятъ. Народъ, знаєте, бувáлий, почне росказувати, — то тілько слухай; а дідові се все одно, що голодному галушки. Инший разъ було зустрінеться зъ давніми знакомими (діда вже всякъ знавъ); — то вже самѝ здорові знаєте, що буває, коли зберуться старі: та-ра-ра, та-ра-ра,

отоді, та отоді, таке́-то, та таке́ було.... Ну, і почнуть, — згадають Богъ зна коли́шнє!

Разъ яко́сь, — ну отъ справді, неначе теперъ — діялось, — сонце вже повернуло на за́хідъ, дідъ ходивъ по баштану та скидавъ листъ зъ кавунівъ (бачте, понакривані були, щобъ не попеклись на сонці).

Коли я глянувъ, тай кажу братові: „Дивись, Остапе, — онъ чумаки ідуть!“

„Де чумаки?“ мовивъ дідъ, зводячись; вінъ саме значи́въ велику диню, щобъ часомъ хлопці не ззіли.

Шляхомъ іхало возівъ шість. Попереду йщовъ пристаруватий чумакъ, уже зъ сивими вусами. Не дійшовши ступнівъ, якъ би вамъ сказать, може зъ десятокъ, вінъ спинивсь, та до діда:

„Здоровъ, Максиме! отъ давъ богъ побачитись!“ Дідъ прижмурився, пізнавъ. „А, здоровъ! здоровъ! звідки Богъ несе? І Боля́чка тутъ? Здоровъ, здоровъ, брате! Що за дідько! та тутъ усі: і Печери́ця! і Ково́ликъ! і Стецько́! Здоровъ!“ „А, га, га!... го, го!..“ і почали цілуватись!

Волівъ розпрягли та пустили на по́пасъ; вози зоставили при дорозі, а сами сіли очертомъ у гуртъ, та запалили люльки. Але де вже тутъ до люльки! — за приповістками, та за теревенями, наврядъ чі й по одній досталось. Після полудня, дідъ почавъ приймати гостей динями. Отъ, кожний, узявши по дині, обчиствъ іі гарненько ножикомъ (народъ, бачте, все такий, що бувъ у бувальцяхъ, знавъ уже, якъ що ість ся у світі, —

хочъ би й заразъ за паньский стілъ здатні сісти); еге, — такъ обчистивши гарненько, проткне коженъ у дині пальцемъ дірочку, випьє той кісіль, та далі ріже шматочками і їсть.

„А ви щóжъ хлопці?“ озвався до насъ дідъ: „чого роти пороззявляли? Танцюйте, бісові діти! Остапе, де твоя сопілка? Ну, лишъ, козакá! Хомо, берися въ боки! Ну, оттакъ! гопъ-чуки, гопъ-чуки!“

Я бувъ тоді хлопець меткий! — Охъ, старість проклята! теперъ уже не втну такъ: замість викрутасівъ, ноги тілько спотикаються!....

Довго дивився на насъ дідъ, сидячи зъ чумаками. Коли я бачу, ажъ у ёго ноги щось не встоять на місці, — неначе діда хто сіпає за ноги.

„Дивися, лишь, Хомо“ мовить до мене Остапъ, коли й старий нашъ не піде въ скоки!“

Щожъ ви думаєте? не встигъ доказать, ажъ нашъ дідуга таки не втерпівъ: закортіло, знаєте, почванитись передъ чумаками. „Ахъ, — ви-жъ, бісові діти!“ промовивъ до насъ: „Хіба-жъ такъ танцюють? Ось якъ танцюють!“ Промовивъ сеє, звівсь, та якъ розставивъ руки, якъ ударить въ закаблуки!....

Ну, нíчого сказать, танцювати вінъ танцювавъ такъ, що хоть би й зъ гетьманшею. Ми оступились, а дідъ і почавъ витинати на тому місці, що було порожне коло грядки зъ огірками. Отъ-же-жъ, тілько що дійшовъ до половини, та саме хотівъ розійтись, викинути якогось мудрого викрутаса, ажъ тутъ — не здіймаються ноги,

та й годі! Що за лиха година! Розігнався знову, дійшовъ до середини, — ні, не втне! — ноги неначе росо́хи поробились. „Ачъ, диявольске місце! ачъ сатанинська морока! Уплутається-жъ Иродъ, ворогъ роду людського!.. Ну, якъ же-жъ таки прийняти сорому передъ чумаками?! Ушкваривъ зновъ, тай почавъ різати дрібно, дрібно, — мило подивитись; тілько-жъ до середини, — ні, не танцюється, тай годі!... „А, гемонський сатано! бодай ти задавився гнилою динею! бодай ще бувъ малимъ здохъ, сучий сину! отъ на старістъ у який соромъ увівъ!

І справді ззаду хтось засміявся.

Озирнувсь, — ажъ ні баштана, ні чумаківъ, — нічо́го; і позадъ ёго нема нічого, і попереду — нічого, і збоку, — скрізь чисте поле. „Еге-ге!.. ссс...отъ тобі й маєшъ!“ Прижмурився дідъ, придививсь, — місце, здається, трохи знакоме: збоку — лісъ, зза лісу стирчить якась віха́ і видко тую віху́ далеко, далеко на видокрузі. Що за лиха година? та се жъ голубьятникъ, що въ попа на горо́ді. Зъ другого боку тежъ щось мріє; придивився, — ажъ то тікъ волосного писаря. Отъ куди запроторила нечиста сила! Покрутившись кругомъ, натрапивъ дідъ на стежку. Місяця не було видно, — замість ёго блискала тілько біла пляма крізь хмару. „Завтра буде вітряно!“ подумавъ дідъ.

Далі зиркъ, ажъ оддалікъ стежки спалахнула свічка. „Ачъ!...“ Спинився дідъ і руками не зведе, тілько дивиться. Свічка згасла; тілько ще трохи далі зайнялась

друга. „Скарбъ!..“ скрикнувъ дідъ: „готовъ Богъ знає на що закластись, що то скарбъ! — і вже бувъ і на руки поплювавъ, щобъ копати, та оглядівся, що при ёму ні заступа ні лопати. „Овва! шко́да! ну, та хто-жъ знавъ? А може бути, що треба-бъ тілько підняти деренъ, а вінъ тутъ і лежить, голубонько! Нічого робить, треба положить хочъ знакъ на місці, щобъ часомъ не забутись, де́!“ Отъ, притягъ чималу гільляку, — мабуть колись вітромъ зломило, — поклавъ іі на мо́гилку, де горіла свічка, та й пішовъ стежкою. Молодий дубовий лісокъ почавъ рідчати; далі майнувъ і тинъ. „Ну, чі я-жъ не казавъ, що се попова левада!“ міркує самъ собі дідъ: „оце-жъ і попівъ тинъ! теперъ і версти нема до баштану.“ Пізненько одначе прийшовъ дідъ до дому, та щось і галушокъ не схотівъ істи. Розбудивъ тілько брата Остапа, спитався, чі давно поіхали чумаки, та й закутався въ кожухъ. Коли-жъ Остапъ почавъ бувъ питатись: „куди се васъ, діду, лиха година носила сёгодні?“ дідъ одказавъ тілько: „не питайся, Остапе! не питайся, а то швидко посивієшъ!“ та й захріпъ такъ, що ажъ горобцівъ сполохавъ на баштані. Та де вже-то ёму тамъ спалося! Нігде правди діти, хитра зъ ёго шельма була, дай Боже ёму царство небесне! — завжде вмівъ викрутитись. Инший разъ було такоі почне, що тілько губи кусаєшъ.

Другого дня, тілько що стало въ полі сутеніти, дідъ одягся въ свитку, підперезався, взявъ підъ паху заступъ і лопату, випивъ кухоль сирівцю, надівъ шапку,

утерся полою тай подавсь до попового города. Ось поминувъ тинъ і дубовий чагарникъ; проміжъ деревами звиваєтьcя стежка і виходить на поле, — здаєтьcя, та́ са́ма. Вийшовъ і на поле, — місце якъ разъ таке, якъ учора: онъ і голубьятникъ стирчить; — якъ разъ, якъ учора. Тілько жъ то́ку не видно. „Ні, се не те місце“, міркує дідъ, — те, мабуть, далі; треба, мабуть, повернути до току.“ Повернувъ назадъ, почавъ іти другою дорогою; теперъ уже ті́къ видно, а голубьятникъ зникъ! Зновъ повернувъ до голубьятника, — тікъ счезъ. А тутъ, якъ навмисне, почавъ дощикъ накрапать. Побігъ зновъ на тікъ, — голубьятникъ зникъ, до голубьятника, — току нема!..

„А, бодай ти, проклятий сатано, не діждавъ дітей своіхъ бачити!“ А тутъ дощъ приспоривъ, линувъ якъ зъ відра.

Скинувъ же дідъ нові чоботи, щобъ не пожолобились одъ дощу, та задавъ такого дропака, неначе панський винохо́дъ. Улізъ у курінь, мокрий, якъ хлющъ, та все тілько щось мимрить самъ собі; а вже що чортяку шанувавъ такими словами, що я й зроду не чувавъ такихъ! Кажу вамъ, я мабуть би зчервонівся зъ сорому, якъ би се було въ день.

Другого дня вставъ я, дивлюсь, — дідъ уже ходить по баштану, наче-бъ то нічого й не було, та накриває собі лопухами кавуни. За обідомъ старий зновъ розговорився, почавъ лякати меншого брата, що проміняє ёго на кури, замість кавуна; по обіді зробивъ

зъ дерева дві пи́щавки і погравъ на іхъ; потімъ давъ на забавку диню, зігнуту у три погибелі, мовъ гадюка: вінъ звавъ іі турецькою. (Тепера такихъ динь я нігде не бачу; правда, й дідові насіньня десь здалека досталось). — Пізненько, вже по вече́рі, пішовъ дідъ копати грядку на пізні огірки; отже прохо́дивъ коло того зачарованого місця, тай промимривъ самъ собі: „про́кляте місце!“ Зійшовъ на середину, де не танцювалось учора, та ще й заступомъ ударивъ зъ пересердя. Коли зиркъ, — навкруги ёго те́ са́ме поле: зъ одного боку стирчить голубьятникъ, зъ другого — той самий тікъ. „Ну, гараздъ, що надумався взяти зъ собою за́ступъ. Онъ-де й стежка й могилка! онде й гілька наволочена! генъ-генъ горить свічка!.. колибъ же тілько не помилитись!“

Побігъ вінъ підтюпцемъ, піднявши заступъ у-гору, неначе хотівъ нимъ пошанувати кабана, що часомъ унадиться въ баштанъ. Біля могилки спини́вся. Свічка згасла; на могилі лежавъ камінь, зарослий травою. „Сей камінь треба підняти!“ розміркувавъ дідъ, та й почавъ підкопувати ёго зъ усіхъ боківъ. „Та й великий-же, гаспедський камінь!“ Отъ-же-жъ, упе́ршись міцно ногами въ землю, дідъ таки зіпхнувъ ёго зъ могили, тілько загуло долиною. „Туди й дорога! Теперъ швидче піде діло!“

Тутъ дідъ ставъ, добувъ табатирку, насипавъ на кулакъ табаки, та тілько що хотівъ нюхнути, ажъ се въ ёго надъ головою — „ачхи!“ — чхнуло такъ, що

дерева захитались, а дідові навіть увесь видъ заплювало. „Хочъ би на́-бікъ одвернувся, коли вже хочешъ чхати!“ промовивъ дідъ, протираючи очі. Обдивився, — нема нікого. „Отъ-же мабуть не лю́бить чортяка табаки!“ міркує дідъ, ховаючи табаку за пазуху, та беручись за заступъ. „Дурень-же вінъ, а такої табаки, ні батькові ні дідові ёго не доводилось нюхати!“ Почавъ копати, земля мняка, — заступъ такъ і йде въ землю; ажъ далі, — щось бря́знуло. Одкинувъ землю, бачить — казанъ.

— „А, голубе, осьдечка ти!“ скрикнувъ дідъ, підва́жуючи казанъ заступомъ.

— „А, голубе, осьдечка ти!“ — запищавъ зненацька якийсь птичий дзёбъ, клюнувши казанъ.

Оступився дідъ і заступъ упустивъ.

Ажь се й зверху, зъ дуба, ме́кнула бараняча голова: „А, голубе, осьдечка ти!“

— „А, голубе, осьдечка ти!“ ревнувъ ще й медвідь, виткнувши морду зза дерева. Діда дріжаки́ пройняли.

— „Та-тутъ страшно й слово сказать!“ промовивъ дідъ самъ собі.

— „Тутъ страшно й слово сказать!“ пи́снувъ зновъ птичий дзёбъ.

— „Тутъ страшно й слово сказать!“ ме́кнула бараняча голова.

— „Слово сказать!“ ревну́въ медвідь.

— „Оце!“ мовивъ дідъ та й самъ злякався.

— „Оце!“ писнувъ дзёбъ.

— „Оце!“ мéкнувъ баранъ.

— „Це!“ ревнувъ медвідь.

Жахаючись, озирнувся дідъ навкруги себе... Боже мій, яка нічъ, — хочъ въ око стрель! ні зірокъ, ні місяця. Кругомъ провальлє! підъ ногами бездонне провальлє, надъ головою нависла гора, і отъ-отъ-отъ, здається, такъ і повáлиться на ёго! Ажъ ось здається дідові, що зза гори моргає якась морда... у-у! нісъ — наче той ковальский міхъ; ніздрі — въ кожну відро води влізе; губи, — ій-же Богу, мовъ дві колоди! Червоні очі викотились до-гори... Та ще й язика висолопило, та й дражниться! „А, дідько бъ тобі утисся!“ промовивъ дідъ, кинувши казанокъ: „задавися ти своімъ скарбомъ! що за паскудна морда!“ — та вже бувъ посу́нувъ звідти, але побачивши, що все тáкъ, якъ і перше, вінъ спинився. „Се тілько лякає нечиста сила!“ Взявся зновъ до казанка, — ні, тяжкий. Що робить? Не покинути-жъ тутъ! отъ зібравшись зъ усією силою, вхопився вінъ за ёго руками: „Ну, вразъ, вразъ! ще трохи, ще, ще!“ витягъ.

„О! тепéречка понюхати табаки!“

Добувъ табатирку. Отжежъ, перше, ніжъ понюхати, подивився добре навкруги, чи нема часомъ кого. Здається, що нема; коли се, здається ёму, що пенёкъ надимається й сáпає, ростуть ёму вуха, червоні очі наливаються, ніздрі роздимаються, нісъ зморщився, і отъ такъ і збірається чхнути. „Ні, не буду нюхати табаки!“

подумавъ дідъ, сховавши табатирку: „зновъ заплює сатана очі!“ схопивъ скорішъ казанокъ, тай дременувъ, чимъ дужъ; тілько чує, що ззаду хтось такъ і чухрає хворостиною по ногахъ... „Ой, ой, ой!“ репетувавъ дідъ, біжучи зъ усієі сили, та тілько якъ добігъ до попового города, тоді звівъ трохи духъ.

„Куди се дідъ зайшовъ?“ думали ми, дожидаючи вже годинъ зо три. Вже давно й мати прийшла зъ хутора, зъ галушками. Нема, тай нема діда! Повечеряли самѝ вже. По вечéрі вимила мати горщикъ, та й шукає місця, дебъ вилити помиі, бо навкруги всюди були грядкѝ; коли дѝвиться, лізе простісінько до неі на зустрічъ кýхва. Въ небі таки темненько було. Мабуть, хто небудь зъ хлопцівъ, пустуючи, сховався тай підштовхує тую кухву ззаду. „Отъ якъ разъ, сюди й вилити помиі!“ мовила, тай вилила гарячі помиі.

„Ой!“ крикнуло щось грубо. Зиркъ, — дідъ! Ну хто-жъ знавъ, що то вінъ?! Ій Богу думали, що діжка лізе! Признатись по правді, хочъ воно трохи й гріхъ, а, справді, смішно здалось, якъ сива голова дідова була въ помияхъ та обвішана шкурками зъ кавунівъ та динь. „Ачъ, бісова баба!“ мовивъ, обтираючи голову полою: — якъ обшпарила! Наче свиню передъ Різдвомъ! Ну, хлопці, буде вамъ теперъ на бублики! будете, сучі сини, въ золотихъ жупанахъ ходить! Дивіться-лишь, дивіться, щó я вамъ принісъ!“ — промовивъ дідъ одкривши очі. Щожъ би ви думали таке тамъ було? — подумайте гараздъ, — га? Золото? Отъ тó-то-жъ, що не золото:

смітьтя, паскудство... соромъ казати, що таке! — Плюнувъ дідъ, шпурну́въ казанокъ, ще й руки після того помивъ.

Зъ того часу заклявъ дідъ і насъ діймати коли небудь віри чортяці: „І не думайте!“ часто казавъ вінъ намъ: „все, що-бъ не сказавъ ворсгъ Господа Христа, все збре́ше сучий синъ!“ І було тілько почує старий, що въ иншому місці не пе́вно: „А, ну, хлопці, нумо хрестити!“ крикне вінъ на насъ: „та́къ его! та́къ его! добре! гараздъ!“ і почне хрестити. А те прокляте місце, де не танцювалось, загородивъ тиномъ, наказавъ кидати туди все, що єсть непотрібного, — весь бурьянъ та смітьтя, що згрібавъ зъ баштану.

То о́сь якъ часомъ морочить нечиста сила чоловіка! Я добре знаю ту землю: по́тімъ наймали її въ батька сусідні козаки підъ баштанъ. Земля славна, урожай бувъ завжді чудесний: тілько на тому зачарованому місці ніко́ли не було нічого путнёго. Засіють якъ слідъ, — а зійде таке, що й розібрать не можна: гарбузъ — не гарбузъ, кавунъ — не кавунъ, огірокъ — не огірокъ... чортъ зна що таке.